Texts for Jewish-Muslim Reading

Abraham, Ishmael and Isaac

Children of Abraham

רבינו משה בן מימון - מורה הנבוכים

חלק שלישי - פרק [כד]

נסיון

גם עניין הניסיון קשה [1] מאוד, והוא מן הקשיים [1] החמורים שבתורה .והתורה הזכירתו בששה מקומות כפי שאבאר לך בפרק זה .

אבל מה שמפורסם אצל בני אדם מעניין הניסיון, והוא שה׳ מביא ייסורין [2] על האדם בלי שיקדם לו חטא כדי להרבות שכרו -
הרי יסוד זה לא נזכר בתורה בלשון מפורש כלל, ואין בתורה מה שפשוטו מורה [3] על עניין זה, זולתי במקום אחד [4] מששת המקומות, ואני אבאר עניינו .

והיסוד התורני הפך השקפה זו, והוא אמרו יתעלה ׳אל אמונה ואין עוול .[5] '
וגם לא כל החכמים סוברים השקפה זו ההמונית, לפי שכבר אמרו ׳אין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עוון, [6] 'וזו היא ההשקפה שראויה להיות הדעה של כל תורני בעל שכל ! לא שייחס עוול לה׳ - יתעלה מכך - כדי שיקבע בלבו זכות ראובן מן החטאים ותמותו [7], ושאינו חייב מה שאירע בו .

אבל פשט הניסיונות האמורים בתורה באותם המקומות, שהם באו על דרך הבחינה והביקורת, כדי שתוודע [8] ערך אמונת אותו האדם או האומה או ערך משמעתו .
ועניין זה הוא הקשה ביותר, ובפרט עניין העקידה, אשר אינו יודעה כי אם ה׳ והם =]אברהם ויצחק [9], ונאמר לו ׳כי עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה, [10] '
וכן אמרו ׳כי מנסה ה׳ אלוהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה׳ ׳ וגו, [11] '
וכן אמרו ׳לדעת את אשר בלבבך׳ וגו .[12] '
והנני מפרק לך כל הקשיים [1] הללו .

דע, כי כל ניסיון שנאמר בתורה הרי מטרתו ועניינו שידעו בני [13] אדם מה שראוי להם לעשות או מה שראוי לסבור .
וכאילו עניין הניסיון שתיעשה פעולה מסוימת שאין המטרה עצם אותה הפעולה, אלא המטרה שתהיה לדוגמא [14] כדי ללמוד ממנה וללכת בעקבותיה .
ונמצא אומרו ׳לדעת הישכם אוהבים [11] 'אין פירושו **שידע ה׳ את זה**, לפי שהוא

ידוע לפניו, אלא זה [15] כמו אמרו ׳לדעת כי אני ה׳ מקדשכם [16] 'אשר עניינו **שידעו האומות** .

כך אמר ,שאם יעמוד טוען נבואה, ותראו הטעיותיו [17] נראים כדברים נכונים, תדעו כי זה דבר שרצה ה׳ בו להודיע לאומות ערך החזיקכם אמיתת תורתו יתעלה והשגתכם את אמתתו, ושאינכם נפתים למרמות רמאי [18], ולא תתרופף אמונתכם בה׳. ואז ישען על כך כל דורש אמת, ויחפש מן הדעות אשר יציבותו כיציבות הזו .

ואין לפנות עמה למתפאר [19] במופת, מפני שהיא טענה **בנמנע** ,ולא יועיל עשיית מופת כי אם לטוען דבר **האפשרי** ,כמו שביארנו במשנה תורה [20].

הנסיון במן

וכיון שנתבאר כי עניין' לדעת׳ כאן שידעו [שכט] בני אדם, כך אמרו במן ׳למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצוותיו אם לא [21], 'עניינו שידעו העמים את זה ויתפרסם בעולם, שכל מי שנתיחד [22] לעבודתו יתעלה, יכלכלהו ממקום שלא העלה על דעתו .

ועל עניין זה עצמו נאמר במן בראשית ירידתו ׳למען אנסנו הילך בתורתי אם לא ' [23], כלומר: שילמד מכך כל לומד, ויראה האם ההתיחדות לעבודתו מועילה ומספיקה או שאינה מספיקה .

אבל אמרו עוד במן פעם שלישית ׳המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך [24], 'נדמה במשמעו שיש שה׳ מענה את האדם כדי להרבות שכרו, ואין אמתת הדבר כן. אלא עניין דבר זה אחד משני עניינים :

האחד הוא העניין החוזר במן בדיבור הראשון ,

והשני הוא להודיע האם ההתיחדות לה׳ מספיקה בכלכלה ומניחה מן העינוי והיגיעה או לאו .

או יהיה עניין נסותך - להרגילך, ממה שנאמר ׳לא נסתה כף רגלה׳ וגו [25], 'כאילו יאמר שהוא יתעלה הקדים להרגילכם לעינוי במדבר, כדי שיגדל אושרכם כאשר תכנסו לארץ. וזה נכון, כי היציאה מן היגיעה אל הנחת נעימה יותר מן ההתמידה על הנחת [28].

וידוע [27] שאלמלי ענויים ויגיעתם במדבר, לא היו יכולים לכבוש את הארץ ולא להלחם .[28] וכבר ביארה תורה את זה, 'כי אמר אלוהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה ויסב אלוהים את העם דרך המדבר ים סוף ,[29] 'כי ההתענגות מאבדת את האומץ, וצמצום המזון [30] והעינוי מביאים את האומץ, והיא הטובה אשר באה בפרשה זו באחריתם .

לבעבור נסות אתכם בא האלוהים

אבל אומרו 'כי לבעבור נסות אתכם בא האלוהים ,[31] 'הוא העניין עצמו האמור במשנה תורה במתנבא בשם עבודה זרה : 'כי מנסה ה' אלהיכם אתכם [11] 'שכבר ביארנו עניינו .

כך כאן במעמד הר סיני, אמר להם 'אל תיראו', כי זה המעמד הגדול אשר ראיתם לא נהיה אלא כדי שיושג לכם האמת באופן גלוי, כדי שאם ינסה ה' אלהיכם אתכם בנביא שקר, שיקרא לסתירת מה שכבר שמעתם, כדי לפרסם ערך אמונתכם, התישבו [32] ואל ימעדו רגליכם. ואילו באתי אליכם כשליח כפי שחשבתם [33] ואומר לכם מה שנאמר לי, ולא תשמעוהו אתם, כי אז היה אפשר שתטעו לאמת מה שביד זולתי, אם יבוא אליכם בהפך מה שהודעתיכם אותו, אילו לא שמעתם אותו במעמד הזה .[34]

עקדת יצחק

אבל פרשת אברהם בעקידה כללה שני עניינים גדולים הם מיסודות התורה .

העניין האחד הוא להודיענו גבול האהבה לה' יתעלה, והיראה ממנו לאיזה גבול מגעת .[35] לפיכך נצטווה בפרשה זו, אשר לא יערכנה לא מסירת ממון ולא מסירת נפש, אלא זה תכלית מה שאפשר להיות במציאות ממה שלא יעלה בדמיון שטבע האדם ישמע [36] לכך .

> והוא שיהיה אדם ערירי, בתכלית התשוקה לולד, ובעל אושר גדול ונשיאות פנים, וחשוב בעיניו שתהא מזרעו אומה, ובא לו הולד לאחר היאוש, [של] היאך יהיו געגועיו עליו ואהבתו אותו, אלא שאצל יראתו יתעלה ואהבת קיום מצוותו הקל [37] בילד החביב הזה, והשליך כל מה שקיווה בו, ומיהר [38] לשחטו לאחר מהלך כמה ימים .

לפי שאילו חשב לעשות את זה מיד כאשר בא אליו הציווי, היה זה מעשה בהילות ובלבול חושים [39] ללא ישוב דעת מדוקדק, אבל כיון שעשה את זה לאחר כמה

ימים משנאמר לו הציווי, הרי היא פעולה מתוך התבוננות ומחשבה נכונה והבחנת אמתת מצוותו יתעלה ואהבתו ויראתו, ושאין ראוי להתחשב בשום מצב אחר, ולא להעדיף שום התפעלות כלל. כי אברהם אבינו לא מיהר לשחוט את יצחק מתוך יראה מה׳ שמא יהרגהו או ירוששהו, אלא לעצם מה שמוטל על בני האדם [40] מאהבתו יתעלה ויראתו, לא לתקוות שכר ולא ליראת עונש, כמו שביארנו במקומות מספר .

לפיכך אמר לו המלאך ׳כי עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה , [41] 'כלומר: שבמעשה זה אשר בו ייאמר עליך בהחלט ירא אלוהים, ידעו כל בני האדם גבול יראת ה׳ מה הוא .[42]

ודע שכבר הדגיש עניין זה בתורה וביארו ואמר, כי תכלית כל התורה כולה בכל מה שנכלל בה מצוי ואזהרה והבטחה והודעה, אינו אלא דבר אחד, והוא לירוא ממנו יתעלה ,והוא אמרו :

> אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה וגו .[43] '

זהו אחד משני העניינים המכוונים בעקידה .

והעניין השני להודיענו עד כמה אמיתי [44] אצל הנביאים מה שבא להם מאת ה׳ בחזון .

כדי שלא יחשוב אדם, שכיון שזה בחלום ובמראה כמו שביארנו, ובאמצעות הכוח המדמה, אפשר שלא היה מה ששמעוהו או מה שנמשל להם אמת, אלא מעורב בו השערה מסוימת .

לפיכך רצה להשמיענו, שכל מה שרואה הנביא במראה הנבואה אמת ונכון אצל הנביא, אין לו ספק בשום דבר ממנו כלל ,ודינו אצלו כדין כל הדברים המציאותיים המושגים בחושים או בשכל .

והראיה לכך ,שהרי חש [45] לשחוט את בנו יחידו אשר אהב [46] כפי שנצטווה, ואף על פי שהיה הציווי הזה בחלום או במראה .

ואילו היה פקפוק אצל הנביאים בחלום הנבואה, או שיהיה להם ספק במה שמשיגים במראה הנבואה או טעות ,[47] לא היו ממהרים למה שהטבעים מתנגדים לו, ולא הייתה נפשם נענית לעשות המעשה הזה רב הסיכון [48] מספק .

ובצדק ראויה הייתה פרשה זו ליעשות על ידי אברהם, ובכגון [49] יצחק, כלומר:

העקידה, כי אברהם אבינו הוא שהחל בפרסום הייחוד, וקביעת הנבואה [50],
והשרשת השקפה זו, ומשיכת בני אדם אליה, אמר: ׳כי ידעתיו למען אשר יצווה
את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט. [51] '
וכשם שהלכו אחרי השקפותיו האמתיות המועילות אשר נשמעו ממנו, כך חובה
ללכת אחרי ההשקפות הנלמדות ממעשיו, ובפרט המעשה הזה אשר אימת בו
יסוד אמתת הנבואה, והודיענו בו תכלית יראת ה' ואהבתו עד היכן מגעת.

ככה ראוי שיובנו ענייני הניסיונות: לא שה' יתעלה רוצה לנסות דבר [52] ולבחון
אותו כדי שידע מה שלא היה יודע מקודם
יתעלה ויתרומם ממה שמדמים הסכלים קלי הדעת [53] ברוע בינתם.
דע זאת. שלא

הערות:

" .1משכל״ קושי, דבר שקשה לישבו בגלל סתירות הנראים בפשטו. ור״ש נתחלפה לו תמיד במילת ״שך״ ותרגם כמעט בכל מקום״ספק״ ואינו נכון.

" .2אפאת״ ובר״ש ״מכות ומקרים."

" .3יוהם״ גורם או מביא לידי טעות זו.

.4בפסוק שלישי שבמן ולמען נסותך להטיבך באחריתך, וכדלקמן.

.5דברים לב ד.

.6שבת נה א. וכל העניין הזה כבר נידון בהרחבה לעיל בחלק זה פרק יז. ואשר לאימרת חז״ל זו ראה שם הערה 58.

.7מייחס לה׳ עוול שהוא מייסר בלי עוון כדי שפלוני או אלמוני שהם בעינינו צדיקים ישארו כך בעינינו.

" .8חתי יעלם״ והיוד שרוקה ״צ׳ם״. ור״ש טעה בקריאתה וקרע את היוד פתוחה והוסיף ביאור לשיבושו וכתב ״עד שידע הש״י אמונת האיש ההוא ."ואינו נכון, כי הקושי הוא שהייסורין הללו אינן מטרה לעצמו כפי הכלל אין ייסורין בלא עוון. אלא מעין מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולא עוד אלא אף אין הכוונה בהן לאדם זה .וכפי שיפרש להלן.

.9והיאך נעשו להודיע לבני אדם.

.10בראשית כב יב.

.11דברים יג ד.

.12שם ח ב.

.13אפשר: להודיע לבני.

.14בר״ש ״שיהיה משל״ ולא דק.

" .15בל ד׳לך״ ובר״ש הושמט.

.16שמות לא יג.

" .17איהאמאתה״ הטעויות ותחבולות הנראות כנכונות .ובר״ש ״ותראו אותותיו״ ולא דק.

.18בר״ש" להסתת מסית״ ותרגום נאה הוא, אלא שקשה להעמיס מילים אלה על המקור.

" .19למתחד״ התרגום היותר מדוייק ״למתימר״ הדבק בטענה בלתי נכונה. והעדפתי לתרגם״מתפאר״ כדי שלא להשתמש בביטויים חדישים. ובר״ש ״לעשיית המופת״ ולא דק.

.20הלכות יסודי התורה [שכט [פרק ח. ושם בסוף הפרק יש טעות בדפוסים שכתוב ״אלא מפני המצווה״ והנכון כנוסח כ״י" ולא מפני המצווה״ אלא מפני שאנו עדים ושמענו וראינו, וכדלקמן. ומקור הרעיון הוא רס״ג בספרו האמונות והדעות המאמר השלישי ראה שם מהדורתי עמ׳ קלו.

.21דברים ח ב.

" .22אנקטע״ ייחד עצמו לעבודת ה׳ בכל לבו ללא שום שיור וללא פנייה כל שהיא. ובר״ש ״שניתן ״ ולא דק.

.23שמות טז ד.

.24דברים ח טז.

.25שם כח נו.

.26כי התחושה יחסית היא. ראה גם אפלטון בספרו תיאיטיטוס סוף פרק 2.

.27כאן טעם נוסף, והראשון נפשי תחושתי והשני מעשי.

.28ר״ש הוסיף משלו ״להלחם ביושביה."

29. שמות יג יז-יח. ופסוק זה משמש לרבנו בכל מקום יסוד גדול לעניין זה, וראה גם לקמן פרק לב .וגם בסוף מאמר תחיית המתים, מהדורתי קטע ט, עמ׳ צו, שם נאמרו הדברים בהרחבה .

30. אפשר: ומצוקת החיים .

31. שמות כ כ. וראה איגרת תימן א .

32. אפשר גם: התחזקו. התאמצו. ובר״ש ״שתעמדו על אמונתכם ."

33. ואמרתם לי דבר אתה עמנו ונשמעה .

34. ראה לעיל ח״ב פרק לג. ובהלכות יסודי התורה פ״ח. ואיגרת תימן מהדורתי קטע א. ואף רעיון זה מקורו רס״ג בהקדמתו לספרו האמונות והדעות, ראה מהדורתי עמ׳ כז .

35. אפשר: עד היכן היא מגעת .

36. אפשר: ייענה. ובר״ש ״יטה ."

37. " תהאון [של] ובר״ש הושמט .

38. " ובאדר״ ובר״ש ״והסכים״ ואינו נכון .

39. " ואצ׳טראב״ ובר״ש הושמט .

40. בר״ש ״אבל כדי שיתפרסם לבני אדם״ ושיבוש הוא .

41. בראשית כב יב .

42. השווה פירושי רס״ג לתורה מהדורתי שם. וכ״ה בבראשית רבה פרשה נו ז .

43. דברים כח נח. וראה גם לקמן פרק נב .

44. אפשר: מאומת .

45. אפשר: מיהר. ובר״ש ״הסכים״ ואינו נכון .

46. על דרך הכתוב בראשית כב ב .

47. " שבהה״ ואפשר: פקפוק. ובר״ש ״ספק״ וכפל הדברים .

48. " אלעט׳ים כ׳טרה״ ובר״ש ״הגדול״ ולא נכון לעשות כן .

49. " ופי מת׳ל״ ובר״ש הושמט. וכבר העיר עליו שייער במהדורתו לתרגום הר״ח. וכפי שיראה המעיין רבות הרשה לעצמו הר״ש לנהוג ברפרוף .

50. בר״ש ״האמונה״ וטעות הוא .

51. בראשית יח יט .

52. " אמרא״ האלף פתוחה. ור״ש קרא בטעות האלף חרוקה, ולפיכך תרגם״איש ."

53. " בלה״ מגרעת שכלית אורבנית, וראה בתחילת מאמר תחיית המתים מהדורתי הערה 17. [שלא]

Maimonides *Guide for the Perplexed* 3:24[a]

The doctrine of trials is open to great objections: It is in fact more exposed to objections than any other thing taught in Scripture. It is mentioned in Scripture six times, as I will show in this chapter. People have generally the notion that trials consist in afflictions and mishaps sent by God to man, not as punishments for past sins, but as giving opportunity for great reward. This principle is not mentioned in Scripture in plain language, and it is only in one of the six places referred to that the literal meaning conveys this notion. I will explain the meaning of that passage later on. The principle taught in Scripture is exactly the reverse; for it is said: "He is a God of faithfulness, and there is no iniquity in him" (*Deut.* xxxii. 4).

The teaching of our Sages, although some of them approve this general belief (concerning trials], is on the whole against it. For they say, "There is no death without sin, and no affliction without transgression". Every intelligent religious person should have this faith, and should not ascribe any wrong to God, who is far from it; he must not assume that a person is innocent and perfect and does not deserve what has befallen him. The trials mentioned in Scripture in the (six) passages, seem to have been tests and experiments by which God desired to learn the intensity of the faith and the devotion of a man or a nation. [If this were the case] it would be very difficult to comprehend the object of the trials, and yet the sacrifice of Isaac seems to be a case of this kind, as none witnessed it, but God and the two concerned [Abraham and Isaac]. Thus God says to Abraham, "For now I know that thou fearest God," etc. (*Gen.* xxii. 12). In another passage it is said: "For the Lord your God proveth you to know whether ye love," etc. (*Deut.* xiii. 4). Again, "And to prove thee to know what was in thine heart," etc. (ibid. viii. 2). I will now remove all the difficulties.

The sole object of all the trials mentioned in Scripture is to teach man what he ought to do or believe; so that the event which forms the actual trial is not the end desired: it is but an example for our instruction and guidance. Hence the words "to know (*la-da'at*) whether ye love," etc, do not mean that God desires to know whether they loved God; for He already knows it; but *la-da'at*,"to know," has here the same meaning as in the phrase "to know (la-da'at) that I am the Lord that sanctifieth you" (*Exod.* xxxi. 13), ie, that all nations shall know that I am the Lord who sanctifieth you. In a similar manner Scripture says: If a man should rise, pretend to be a prophet, and show you his signs by which he desired to convince you that his words are true, know that God intends thereby to prove to the nations how firmly you believe in the truth of God's word, and how well you have comprehended the true Essence of God; that you cannot be misled by any tempter to corrupt your faith in God. Your religion will then afford a guidance to all who seek the truth, and of all religions man will choose that which is so firmly established that it is not shaken by the performance of a miracle. For a miracle cannot prove that which is impossible; it is useful only as a confirmation of that which is possible, as we have explained in our *Mishneh Torah*. (*Yesode ha-torah* vii. f. viii. 3.)

Having shown that the term "to know" means "that all people may know," we apply this interpretation to the following words said in reference to the manna: "To humble thee, and to prove thee, to know what was in thine heart, whether thou wouldst keep his commandments, or not" (*Deut.* viii. 2). All nations shall know, it shall be published throughout the world, that

[a] Translation by M Friedlander

those who devote themselves to the service of God are supported beyond their expectation. In the same sense it was said when the manna commenced to come down, “that I may prove them whether they will walk in my law or no” (*Exod.* xvi. 4): ie, let every one who desires try and see whether it is useful and sufficient to devote himself to the service of God. It is, however, said a third time in reference to the manna: “Who fed thee in the wilderness with manna, which thy fathers knew not, that he might humble thee, and that he might prove thee, to do thee good at thy latter end” (*Deut.* viii. 16). This might induce us to think that God sometimes afflicts man for the purpose of increasing his reward. But in truth this is not the case. We may rather assume one of the two following explanations: either this passage expresses the same idea as is expressed in the first and second passages, viz. to show [to all people] whether faith in God is sufficient to secure man's maintenance and his relief from care and trouble, or not. Or the Hebrew term *le-nassoteka* means “to accustom thee”: the word is used in this sense in the following passage: “She has not accustomed (*nisseta*) the sole of her foot to set it upon the ground” (*ibid.* xxviii. 56). The meaning of the above passage would then be: “God has first trained you in the hardships of the wilderness, in order to increase your welfare when you enter the land of Canaan.” It is indeed a fact that the transition from trouble to ease gives more pleasure than continual case. It is also known that the Israelites would not have been able to conquer the land and fight with its inhabitants, if they had not previously undergone the trouble and hardship of the wilderness. Scripture says in reference to this: “For God said, Lest peradventure the people repent when they see war, and they return to Egypt. But God led the people about, through the way of the wilderness of the Red Sea; and the children of Israel went up harnessed out of the land of Egypt" (*Exod.* xiii. 17, 18). Ease destroys bravery, whilst trouble and care for food create strength; and this was [also for the Israelites] the good that ultimately came out of their wanderings in the wilderness. The passage, “For God is come to prove you, and that his fear may be before your faces, that ye sin not” (*ibid.* xx. 20), expresses the same idea as is expressed in Deuteronomy (xiii. 4) in reference to a person who prophesies -in the name of idols, namely in the words: “For the Lord your God proveth you to know whether ye love the Lord.” We have already explained the meaning of the latter passage. In the same sense Moses said to the Israelites when they stood round Mount Sinai: “Do not fear; the object of this great sight which you perceived is that you should see the truth with your own eyes. When the Lord your God, in order to show your faithfulness to Him, will prove you by a false prophet, who will tell you the reverse of what you have heard, you will remain firm and your steps will not slide. If I had come as a messenger as you desired, and had told you that which had been said unto me and which you had not heard, you would perhaps consider as true what another might tell you in opposition to that which you heard from me. But it is different now, as you have heard it in the midst of the great sight.”

The account of Abraham our father binding his son, includes two great ideas or principles of our faith. First, it shows us the extent and limit of the fear of God. Abraham is commanded to perform a certain act, which is not equalled by any surrender of property or by any sacrifice of life, for it surpasses everything that can be done, and belongs to the class of actions which are believed to be contrary to human feelings. He had been without child, and had been longing for a child; he had great riches, and was expecting that a nation should spring from his seed. After all hope of a son had already been given up, a son was born unto him. How great must have been his delight in the child! How intensely must he have loved him! And yet because he feared God, and loved to do what God commanded, he thought

little of that beloved child, and set aside all his hopes concerning him, and consented to kill him after a journey of three days. If the act by which he showed his readiness to kill his son had taken place immediately when he received the commandment, it might have been the result of confusion and not of consideration. But the fact that he performed it three days after he had received the commandment, proves the presence of thought, proper consideration, and careful examination of what is due to the Divine command and what is in accordance with the love and fear of God. There is no necessity to look for the presence of any other idea or of anything that might have affected his emotions. For Abraham did not hasten to kill Isaac out of fear that God might slay him or make him poor, but solely because it is man's duty to love and to fear God, even without hope of reward or fear of punishment. We have repeatedly explained this. The angel, therefore, says to him, "For now I know," etc. (*ibid*. ver. 12), that is, from this action, for which you deserve to be truly called a God-fearing man, all people shall learn how far we must go in the fear of God. This idea is confirmed in Scripture: it is distinctly stated that one sole thing, fear of God, is the object of the whole Law with its affirmative and negative precepts, its promises and its historical examples, for it is said, "If thou wilt not observe to do all the words of this Law that are written in this book, that thou mayest fear this glorious and fearful name, the Lord thy God," etc. (*Deut*. xxviii. 58). This is one of the two purposes of the ᶜ*akedah* (sacrifice or binding of Isaac).

The second purpose is to show how the prophets believed in the truth of that which came to them from God by way of inspiration. We shall not think that what the prophets heard or saw in allegorical figures may at times have included incorrect or doubtful elements, since the Divine communication was made to them, as we have shown, in a dream or a vision and through the imaginative faculty. Scripture thus tells us that whatever the Prophet perceives in a prophetic vision, he considers as true and correct and not open to any doubt; it is in his eyes like all other things perceived by the senses or by the intellect. This is proved by the consent of Abraham to slay "his only son whom he loved," as he was commanded, although the commandment was received in a dream or a vision. If the Prophets had any doubt or suspicion as regards the truth of what they saw in a prophetic dream or perceived in a prophetic vision, they would not have consented to do what is unnatural, and Abraham would not have found in his soul strength enough to perform that act, if he had any doubt [as regards the truth of the commandment]. It was just the right thing that this lesson derived from the ᶜ*akedah* ("sacrifice") should be taught through Abraham and a man like Isaac. For Abraham was the first to teach the Unity of God, to establish the faith [in Him], to cause it to remain among coming generations, and to win his fellow-men for his doctrine; as Scripture says of him: "I know him, that he will command," etc. (*Gen*. viii. 19). In the same manner as he was followed by others in his true and valuable opinions when they were heard from him, so also the principles should be accepted that may be learnt from his actions; especially from the act by which he confirmed the principle of the truth of prophecy, and showed how far we must go in the fear and the love of God.

This is the way how we have to understand the accounts of trials; we must not think that God desires to examine us and to try us in order to know what He did not know before. Far is this from Him; He is far above that which ignorant and foolish people imagine concerning Him, in the evil of their thoughts. Note this.

From the Commentary of al-Ṭabarī on *The Ranks* 101-102[a]

The saying in respect of the interpretation of the saying of the Exalted One: *'So We gave tidings to him of a gentle boy'*, the Exalted is His Remembrance says: *'So We gave tidings to Abraham of a gentle boy'*, meaning a boy who is possessor of gentleness when he grows up; and as for his infancy in the cradle, so he is not thus described. And it is recollected that the boy whereof God gave tidings to Abraham is Isaac. The recollection of whosoever said that: Narrated to us Muḥammad bin Ḥamīd who said, recounted Yaḥya bin Wāḍiḥ who said, recounted al-Ḥusayn, on the authority of Yazīd, on the authority of ᶜIkrīma: *'So We gave tidings to him of a gentle boy'*; he said: "He is Isaac". Narrated to us Bishr who said, recounted Yazīd who said, recounted Saᶜīd, on the authority of Qatāda: *'So We gave tidings to him of a gentle boy'*: "He was given tidings of Isaac". He said: "It was not recounted about gentleness in respect of anybody other than Isaac and Abraham".

And His saying, *'And when he attained the [age of] going with him'*, He says: And when the boy whereof Abraham was given tidings attained [the age of] work with Abraham; and this is the going. And that is when he was able to bear cooperating with him in his work. And the People of Interpretation differ in relation to the meaning of that…

And his saying, *'He said: "O my dear son! Indeed, I have seen in a dream that I am to sacrifice you"'*, says the Exalted is His Remembrance: Said Abraham, the friend of the Merciful One to his son: *"O my dear son! Indeed, I have seen in a dream that I am to sacrifice you"*. And what was being recollected was that Abraham had taken a vow at the time the angels gave him news of Isaac as a son, that if Sarah gave birth to him he would make him a sacrifice to God. And

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ١٠١
فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ
أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا
تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ١٠٢

101 So we gave tidings to him of a gentle boy. **102** And when he attained the [age of] going with him, he said, "O my dear son! Indeed, I have seen in a dream that I am to sacrifice you; so look, what think you?" He said, "O my father! Do as you are commanded; you will find me, God willing, of the patient".

مختصر تفسير الطبري: الصفات ١٠١-١٠٢

القول في تأويل قوله تعالى: ﴿فبشرناه بغلام حليم﴾ يقول تعالى ذكره: ﴿فبشّرنا إبراهيم بغلام حليم﴾، يعني بغلام ذي حِلْم إذا هو كَبِر، فأما في طفولته في المهد، فلا يوصف بذلك. وذُكر أن الغلام الذي بَشَّر الله به إبراهيم إسحاق. ذكر من قال ذلك: حدثنا محمد بن حميد، قال: ثنا يحيى بن واضح، قال: ثنا الحسين، عن يزيد، عن عكرمة: ﴿فَبَشَّرْناهُ بِغُلامٍ حَلِيمٍ﴾ قال: هو إسحاق. حدثنا بشر، قال: ثنا يزيد، قال: ثنا سعيد، عن قتادة ﴿فَبَشَّرْناهُ بِغُلامٍ حَلِيمٍ﴾ بشر بإسحاق، قال: لم يُثْنَ بالحلم على أحد غير إسحاق وإبراهيم.

وقوله: ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ﴾ يقول: فلما بلغ الغلام الذي بشر به إبراهيم معَ إبراهيم العملَ، وهو السعي، وذلك حين أطاق معونته على عمله. وقد اختلف أهل التأويل في معنى ذلك...

وقوله: ﴿قالَ يا بُنَيَّ إِنِّي أرَى فِي المَنامِ أَنّي أذْبَحُكَ﴾ يقول تعالى ذكره: قال إبراهيم خليل الرحمن لابنه: ﴿يا بُنَيَّ إِنِّي أرَى فِي المَنامِ أَنّي أذْبَحُكَ﴾ وكان فيما ذكر أن إبراهيم نذر حين بشَّرته الملائكة بإسحاق ولدا أن يجعله إذا ولدته سارّة لله ذبيحاً فلما بلغ إسحاقُ مع

[a] *Quran* 37; Translated by Muhammad Al-Hussaini

when Isaac attained the [age of] going with his father, Abraham was made to see in a dream, and it was said to him, “Fulfil to God your vow”. And the visions of Prophets are certain, and so passed what he saw in the dream. And Isaac said to him what he said. The recollection of whosoever said that: Narrated to us Mūsa bin Hārūn who said, recounted ᶜAmr bin Ḥammād who said, recounted ᵓAsbāṭ, on the authority of Suddī who said: “Gabriel said to Sarah, ‘Give tidings of a boy whose name is Isaac, and from the posterity of Isaac, Jacob’; so she struck her forehead in amazement. And for that reason is His saying: *‘She smote her face and said ‘Woe is me! Will I give birth while I am an elderly woman, and here is my husband an old man? Indeed, this is a strange thing.’* up to His saying: *‘Praiseworthy, Glorious’*. Sarah said to Gabriel, ‘What is the sign of that?’ So he took in his hand a dry stick and played with it between his fingers, and it trembled to greenery. So Abraham said: ‘He then is to God a sacrifice’. So when Isaac grew up, he was brought to Abraham in sleep, and it was said to him: ‘Fulfil the vow which you have vowed. Indeed, God has granted you a boy from Sarah that you sacrifice him’. So he said to Isaac: ‘Depart. We shall make a sacrifice to God’. And he took a knife and a rope, and departed with him, until he had brought him between the mountains. The boy said to him: ‘O my father! Where is your sacrifice? *‘He said: “O my dear son! Indeed, I have seen in a dream that I am to sacrifice you; so look, what think you?” He said, “O my father! Do as you are commanded; you will find me, God willing, of the patient”’*. And Isaac said to him: ‘O my father! Strengthen my bonds that I do not flounder. And avert from me your raiment that nothing of my blood spatters upon it, and Sarah sees it and grieves. And quicken the passing of the knife upon my neck lest I shame the death upon me. And when you come to Sarah convey my peace upon her’. And Abraham approached him kissing him, and bound him while he was weeping and Isaac was weeping until the tears stagnated under the cheek of Isaac. Then he dragged the knife upon his neck, but the knife did not scratch. And God struck a sheet of copper upon the neck of Isaac. And when he saw that he struck his brow by it and trembled. For this reason is His saying: *‘And when they had both submitted’*, He says: Submitted to the command of God *‘And he had flung him down upon his brow’*. And he

أبيه السَّعْي أُري إبراهيم في المنام، فقيل له: أوف لله بنذرك، ورؤيا الأنبياء يقين، فلذلك مضى لما رأى في المنام، وقال له ابنه إسحاق ما قال. ذكر من قال ذلك: حدثنا موسى بن هارون، قال: ثنا عمرو بن حماد، قال: ثنا أسباط، عن السديّ، قال: قال جبرائيل لسارَة: أبشري بولد اسمه إسحاق، ومن وراء إسحاق يعقوب، فضربت جبهتها عَجَباً، فذلك قوله: ﴿فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ يا وَيْلَتِي أَأَلِدُو وأنا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخاً إنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ﴾ إلى قوله: ﴿حَمِيدٌ مَجِيدٌ﴾ قالت سارَة لجبريل: ما آية ذلك؟ فأخذ بيده عوداً يابساً، فلواه بين أصابعه، فاهتزّ أخضر، فقال إبراهيم: هو لله إذن ذَبيح فلما كبر إسحاق أُتِيَ إبراهيمُ في النوم، فقيل له: أوفِ بنذرك الذي نَذَرْتَ، إن الله رزقك غلاماً من سارَة أن تذبحه، فقال لإسحاق: انطلق نقرّب قُرْباناً إلى الله، وأخذ سكيناً وحبلاً، ثم انطلق معه حتى إذا ذهب به بين الجبال قال له الغلام: يا أبت أين قُرْبانُك؟ ﴿ قالَ يا بُنَيَّ إِنِّي أرَى فِي المَنامِ أنِّي أذْبَحُكَ فَانْظُرْ ماذا تَرَى قالَ يا أبَتِ افْعَلْ ما تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إنْ شاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ فقال له إسحاق: يا أَبَتِ اشْدُدْ رباطي حتى لا أضطرب، واكففْ عني ثيابك حتى لا ينتضح عليها من دمي شيء، فتراه سارَة فتحزَن، وأسْرِعْ مرّ السكين على حَلْقي ليكون أهون للموت عليّ، فإذا أتيتَ سارَةَ فاقرأ عليها مني السلام فأقبل عليه إبراهيم يقبله وقد ربطه وهو يبكي وإسحاق يبكي، حتى استنقع الدموع تحت خدّ إسحاق، ثم إنه جرّ السكين على حلقه، فلم تَحِكِ السكين، وضرب الله صفيحة من نحاس على حلق إسحاق فلما رأى ذلك ضرب به على جبينه، وحزّ من قفاه، فذلك قوله: ﴿فَلَمَّا أسْلَما﴾ يقول: سلَّما لله الأمر ﴿وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾ فنودي يا

was called: "O Abraham!" *"You have already fulfilled the vision"* in truth. And he turned, and behold, there was a ram; and he took it and freed his son and overturned his son kissing him, while saying: 'Today, my dear son, you have been granted to me'. For that reason, God says: *'Then We ransomed him with a great sacrifice'*. So he returned to Sarah and informed her of the news, and Sarah was troubled and said: 'O Abraham! You wanted to sacrifice my son and you did not let me know!'". Narrated to us Bishr who said, recounted Yazīd who said, recounted Saᶜīd, on the authority of Qatāda, of His saying: *"O my dear son! Indeed, I have seen in a dream that I am to sacrifice you"*, he said: "The visions of prophets are true; if they see in a dream, so they do it". Narrated to us Mujāhid bin Mūsa who said, recounted Yazīd who said, recounted Sufyān bin ᶜUyayna, on the authority of ᶜAmr bin Dīnār, on the authority of ᶜUbayd bin ᶜUmayr who said: "The visions of the prophets are inspiration", then he recited this verse: *"Indeed, I have seen in a dream that I am to sacrifice you"*…

His saying: *'He said, "O my father! Do as you are commanded."'*, the Exalted is His Remembrance says: Isaac said to his father, "O my father! Do what your Lord has commanded you to do by way of sacrifice".

"You will find me, God willing, of the patient". He says: "You will find me, God willing, a patient one from among the patient in regard to what our Lord has commanded us"; and he said: "Do as you are commanded, and do not diminish that whereof you are commanded", because the meaning is 'Perform the command whereof you are commanded'. And it is recollected that that is in the reading of ᶜAbd Allāh: "Indeed, I see in a dream": "Do that whereof you have been commanded".

إبراهيم ﴿قد صدّقت الرؤيا﴾ بالحقّ فالتفت فإذا بكبش، فأخذه وخلّى عن ابنه، فأكبّ على ابنه يقبله، وهو يقول: اليوم يا بنيّ وُهِبْتَ لي فلذلك يقول الله: ﴿وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾ فرجع إلى سارَة فأخبرها الخبر، فجَزعت سارَة وقالت: يا إبراهيم أردت أن تذبح ابني ولا تُعلِمْني.حدثنا بشر، قال: ثنا يزيد، قال: ثنا سعيد، عن قتادة، قوله: ﴿يا بُنَيَّ إنّي أرَى فِي المَنامِ أنّي أذْبَحُكَ﴾ قال: رؤيا الأنبياء حقّ إذا رأوا في المنام شيئاً فعلوه. حدثنا مجاهد بن موسى، قال: ثنا يزيد، قال: ثنا سفيان بن عيينة، عن عمرو بن دينار، عن عبيد بن عمير، قال: رؤيا الأنبياء وَحْي، ثم تلا هذه الآية: ﴿إنّي أرَى فِي المَنامِ أنّي أذْبَحُكَ﴾...

وقوله: ﴿قالَ يا أبَتِ افْعَلْ ما تُؤْمَرُ﴾ يقول تعالى ذكره: قال إسحاق لأبيه: يا أبت افعل ما يأمرك به ربك من ذبحي.

﴿سَتَجِدُنِي إنْ شاءَ اللّهُ مِنَ الصّابِرِينَ﴾ يقول: ستجدني إن شاء الله صابراً من الصابرين لما يأمرنا به ربنا، وقال: افعل ما تؤمر، ولم يقل: ما تؤمر به، لأن المعنى: افعل الأمر الذي تؤمره، وذُكر أن ذلك في قراءة عبد الله: «إني أرى في المنام: افعل ما أُمِرْتَ به».

From the Commentary of Ibn ᶜAbbās on *The Ranks* 99-113[a]

﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾

99 (And he said) Abraham said to Lot: **(Indeed, I am going to my Lord)** I am going to worship my Lord **(Who will guide me)** who will save me from them.

﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ ٱلصَّالِحِينَ﴾

100 Then he said: **(My Lord! Vouchsafe me of the righteous)** a son who is among the messengers.

﴿فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلاَمٍ حَلِيمٍ﴾

101 (So We gave him tidings of a gentle son) a son who is knowledgeable in his youth, gentle in his old age.

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ ٱلسَّعْيَ قَالَ يٰبُنَيَّ إِنِّيۤ أَرَىٰ فِي ٱلْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَٱنظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يٰأَبَتِ ٱفْعَلْ مَا تُؤمَرُ سَتَجِدُنِيۤ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّابِرِينَ﴾

102 (And when he was old enough to walk with him) when his son was old enough to strive for God and obey Him; it is also said that this means: when his son was old enough to walk with him in the mountains, **(He said)** Abraham to his son Ishmael; and it is also said: to his son Isaac: **(O my dear son, I have seen in a dream that I must sacrifice you)** I am commanded in a dream vision to sacrifice you. **(So look, what think you)** what do you say? **(He said: O my father! Do that which you are commanded)** of sacrificing me. **(God willing, you shall find me of the steadfast)** in the face of this sacrifice.

﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾

103 (Then, when they had both surrendered) when they both agreed and consigned the matter to God, **(and he had flung him down upon his face)** and it is said: on his side,

﴿وَنَادَيْنَاهُ أَن يٰإِبْرَاهِيمُ﴾

104 (We called unto him: O Abraham:

[a] *Quran* 37; Translation by Muhammad Al-Hussaini

﴿قَدْ صَدَّقْتَ ٱلرُّؤْيَآ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ﴾

105 You have already fulfilled the vision) you have fulfilled what you were commanded in the dream vision. **(Indeed, thus do We reward the good)** in their words and works.

﴿إِنَّ هَـٰذَا لَهُوَ ٱلْبَلاَءُ ٱلْمُبِينُ﴾

106 (Indeed, that truly was a clear test) that was a manifest trial.

﴿وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾

107 (Then We ransomed him with a great victim) We ransomed him with a fat ram.

﴿وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي ٱلآخِرِينَ﴾

108 (And We left for him among the later folk) We left Abraham with good praise among the people who came after him:

﴿سَلاَمٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾

109 (Peace be upon Abraham) bliss and safety from Us upon Abraham!

﴿كَذَلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ﴾

110 (Thus do We reward the doers of good) with good praise and safety.

﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ﴾

111 (Indeed, he) Abraham **(is one of Our believing servants)** who are true in their faith.

﴿وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيّاً مِّنَ ٱلصَّالِحِينَ﴾

112 (And We gave him tidings of the birth of Isaac, a Prophet of the righteous) of the messengers.

﴿وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ﴾

113 (And We blessed him) with good praise and righteous offspring **(and Isaac; and of their seed)** and of the offspring of Abraham and Isaac **(are some who do good)** who believe in God's divine Oneness, **(and some who plainly wrong themselves)** through disbelief.

Pirke de Rabbi Eliezer 30: The Trials of Abraham

ed. Warsaw 1852, Trans. Gerald Friedlander (London 1916), pp. 218f (footnotes renumbered for this extract)

Ishmael sent for a wife from among the daughters of Moab, and ‘Ayeshah[1] was her name. After three years[2] Abraham went to see Ishmael his son, having sworn to Sarah that he would not descend from the camel in the place where Ishmael dwelt. He arrived there at midday and found there the wife of Ishmael. He said[3] to her: Where is Ishmael? She said to him: He has gone with his mother to fetch the fruit of the palms[4] from the wilderness. He said to her: Give me a little bread and a little water,[5] for my soul is faint after the journey in the desert. She said to him: I have neither bread nor water. He said to her: When Ishmael comes (home) tell him this story, and say to him: A certain old man came from the land of Canaan to see thee, and he said, Exchange[6] the threshold of thy house, for it is not good for thee. When Ishmael came (home) his wife told him the story. A son of a wise man is like half a wise man. Ishmael understood. His mother sent and took for him a wife from her father’s house,[7] and her name was Fatimah.[8]

Again after three years Abraham went to see his son Ishmael, having sworn to Sarah as on the first occasion that he would not descend from the camel in the place where Ishmael dwelt. He came there at midday, and found there Ishmael’s wife. He said to her: Where is Ishmael? She replied to him: He has gone with his mother to feed the camels in the desert. He said to her: Give me a little bread and water, for my soul is faint after the journey[9] of the desert. She fetched it and gave it to him. Abraham arose and prayed before the Holy One, blessed be He, for his son, and (thereupon) Ishmael’s house was filled with all good things of the various blessings.[10] When Ishmael came (home) his wife told him what had happened, and Ishmael knew that his father’s love was still extended to him, as it is said, “ Like as a father pitieth his sons” (Ps. ciii. 18).

שלח ישמעאל ולקח לו אשה מערבות מואב ואיפה (נ״א אישה) שמה. לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי שם. והגיע לשם בחצי היום ומצא שם אשתו של ישמעאל א״ל היכן הוא ישמעאל. אמרה לו הלך הוא ואמו להביא פירות תמרים מן המדבר. אמר לה תני לי מעט לחם ומעט מים כי עיפה נפשי מדרך המדבר אמרה לו אין לחם ואין מים. אמר לה כשיבא ישמעאל תגידי לו את הדברים האלה ואמור לו שבא זקן אחד מארץ כנען לראותך ואמר שסף הבית אינה טובה. וכשבא ישמעאל הגידה לו אשתו את הדבר הזה. שלחה. ושלחה אמו ולקחה לו אשה מבית אביה ושמה פטומה (נ״א פטימה). עוד לאחר ג׳ שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה כפעם ראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם והגיע לשם בחצי היום ומצא שם אשתו של ישמעאל אמר לה היכן הוא ישמעאל אמרה לו הלך הוא ואמו לרעות את הגמלים במדבר. א״ל תני לי מעט לחם ומעט מים כי עיפה נפשי מדרך הוציאה ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב״ה על בנו ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין דברכות. וכשבא ישמעאל הגידה לו אשתו את הדבר הזה וידע ישמעאל שעד אכשיו רחמי אביו עליו שנאמר כרחם אב על בנים.

[1] In later editions other readings of this name are found, namely, “Essah” and “Ephah.” See Grünbaum, *op. cit.* p. 125.

[2] Cf. the narrative in the Book of Jashar xxi. 22f.; Jalkut, Gen., *loc. cit.,* and Midrash Haggadol, c. 310.

[3] The scribe has made a little mistake here by writing” She said.”

[4] Luria objects to the text, and prefers to read, “fruit of the broom- tree”; cf. Job xxx. 4. See Jalkut, *loc. cit.*; TB. Baba Bathra, 75b; perhaps.the text should read: “fruit and broom-trees.”

[5] The first editions read: “a little bread and dainties.” The Prague edition reads: “a little water and bread and dainties.”

[6] The first editions read: “That the door-sill of the house is not good.” See the Book of Jashar xxi. 31, and Jalkut, *loc. cit.*

[7] From Pharaoh’s house. See *supra.* p. igo, and cf. the Book of Jashar xxi. 17.

[8] See Pal. Targum Gen. xxi, 21, and Jalkut, *loc. cit.* These names Fatimah and ‘Ayeshah point to Arabian influence, and give us another *terminus a quo* to fix the date and locality of its redaction. ‘Ephah, mentioned above (note 1), occurs as a woman’s name in I Chron. ii. 46.

[9] For this legend, see *Rabbinic Philosophy and Ethics,* pp. 66 f. with notes.

[10] Jalkut, *loc. cit.,* reads “food and blessing.” See *infra,* p. 328, and Cf. Midrash Haggadol, c. 311.

הנס התשיעי נולד ישמעאל בקשת ונתרבה בקשת, שנ' ויהי אלהים את הנער ויגדל ונטל קשת וחצים והיה יורה אחר הפנות וראה את יצחק יושב לבדו וירה חץ להרגו וראה זה הדבר שרה והגיד לאברהם ואמרה לו כזה וכזה עשה ישמעאל ליצחק אלא עמוד וכתוב ליצחק כל מה שנשבע הב"ה הקב"ה לך ולזרעך שאין בן האמה יורש עם בני עם יצחק, שנ' ותאמר לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק, יהודה בן תימא אומר אמ' שרה לאברהם כתוב גט גרושין לאמה ושלח את האמה הזאת מעלי ומעל יצחק בני מן העולם הזה ומן העולם הבא ומכל הרעות שבאו על אברהם הרע בעיניו הדבר הזה מאד, ר' יהודה אומ' נגלה הב"ה עליו אמ' לו אברהם אין אתה יודע שהיית לך שרה ראויה לאשה ממעי אמה והיא חברתך ואשת בריתך לא נקראת שרה שפחה אלא אשתך, לא נקראת הגר אשתך אלא שפחתך, כל מה שדברה שרה באמת הגידה אל ירע בעיניך, השכים אברהם וכתב גט גירושין ונתן להגר ושלח אותה ואת בנה מעליו ומעל יצחק בנו מהעולם הזה ומהעולם הבא, שנ' וישכם אברהם בבקר ויקח וכו' וישלחהו בגט גירושין ולקח בגד אחד וקשר במתניה כדי שיהא שוטף אחריה לידע שהיא שפחה, ולא עוד אלא שעמד אברהם אבינו לראות את ישמעאל בנו ולראות את הדרך שהלכו בה, ובזכות אברהם לא חסרו המים מן החמת וכיון שהגיע לפתח המדבר התחילה תועה אחרי ע"ז של בית אביה ומיד חסרו המים מן החמת שנ' ותלך ותתע וכו', בן שבע עשרה שנה הלך ישמעאל מבית אביו ויצחק מבן ארבעים שנה כשלקח רבקה ובזכות אברהם לא חסרו המים מן החמת וכיון שהגיע לפתח המדבר התחילה תועה אחר ע"ז של בית אביה חסרו במים מן החמת כמו שאמ' לעיל, ועייפה נפשו של ישמעאל בצמא והלך והשליך את עצמו תחת חרולי המדבר להיות חרשן עליו, ואמ' אלהי אברהם אבי יש לפניך תוצאות מים קח את נפשי ממני ואל אמות בצמא ויעתר לו, שנ' כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם, ושם נפתחו להם הבאר שנבראת בין השמשות, והלכו ושתו ומלאו את החמת מים, שנ' ויפתח אלהים את עיניה, ושם הניחו הבאר ומשם נשאו את רגליהם והלכו אל

המדבר כלו עד שהגיעו למדבר פארן ומצאו שם מוצאי מים וישבו שם שנ' וישב במדבר פרן, שלח ישמעאל ולקח לו אשה מבנות מואב, לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי תמן, והגיע לשם בחצי היום, ומצא שם את אשתו של ישמעאל, אמ' לה היכן הוא ישמעאל, אמרה לו הלך הוא ואמו להביא פירות ותמרים מן המדבר, אמ' לה תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר, אמרה לו אין לי לחם ולא מים, אמ' לה כשיבא ישמעאל הגידי לו את הדברים הללו וב"ן חכ"ם כחצ"י חכ"ם ואמרי לו זקן אחד מארץ כנען בא לראותך ואמ' חלף מפתן ביתך שאינה טובה לך, וכשבא ישמעאל מן המדבר הגידה לו את הדברים הללו, ובן חכם כחצי חכם, והבין ישמעאל ושלחה אמו ולקחה לו אשה מבית אביה ופטימה שמה, ועוד אחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה כפעם ראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם, והגיע לשם בחצי היום ומצא שם אשתו של ישמעאל ואמ' לה היכן הוא ישמעאל, אמרה לו הוא ואמו הלכו לרעות את הגמלים במדבר, אמ' לה תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר, והוציאה לחם ומים ונתנה לו, עמד אברהם והיה מתפלל לפני הב"ה על בנו ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין הברכות, וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר וידע ישמעאל שעד עכשו רחמי אביו עליו כרחם אב על בנים, לאחר מיתתה של שרה חזר אברהם ולקח את גרושתו, שנ' ויוסף אברהם ויקח אשה, ומדקאמר ויוסף משמע שפעם ראשונה היתה אשתו ועוד לא הוסיף לבא עליה, ושמה קטורה שהיתה מקוטרת מכל מיני בשמים, ד"א קטורה שהיו נאים מעשיה כקטרת, ילדה לו ששה בנים וכלם נקראו על שמו של ישמעאל, שנ' ותלד לו את זמרן ואת יקשן, וכאשה שהיא מתגרשת מן בעלה כך עמד אברהם ושלחן מעל יצחק בנו מן העה"ז ומן העה"ב, שנ' ולבני הפלגשים אשר לאברהם וכו' וישלחם בגט גירושין על שם בנו ישמעאל קדר נקראו בני קדר שנ' לקדר ולממלכות חצור וכו' על שם בנו ישמעאל וקדמה נקראו בני קדם שנ' אל בני קדם על שם שישבו באחוזות קין נקראו בניו בני קין

שנ' וחבר הקני נפרד והלא כל בני קין נכרתו במי המבול אלא על שם שישבו באחוזות קין שנ' כי אם יהיה לבער קין כי אם יהיה לבער אש מזרעו של ישמעאל הם ישבותו מלוכת אשור, אמ' בלעם משבעים לשונות שברא הב"ה בעולמו לא שם שמו לאחד מהם אלא לישראל הואיל והשוה הב"ה שמו של ישמעאל לשמו של ישראל אוי מי יחיה בימיו שנ' אוי מי יחיה משומו אל, ר' ישמעאל אומ' חמשה עשר דברים עתידין בני ישראל לעשות בארץ באחרית הימים, ואלו הן, ימודו הארץ בחבלים, ויעשו בית הקברות למרבץ צאן אשפתות ומדדו בהן ומהן על ראשי ההרים וירבה השקר ויגנז האמת וירחק חק מישראל ותרבה עונות בישראל שני תולעת כצמר ויקמל הנייר והקולמוס ויפסל סלע מלכות, ויבנו ההרים הערים החרבות ויפנו הדרכים ויטעו גנות ופרדסים ויגדרו פרוצות חומות בית המקדש ויבנו בניין בהיכל ושני אחים יעמדו אליהם נשיאים בגופן ובימיהן יעמד צמח בן דוד, שנ' ביומיהון דמלכא אינון, ועוד היה ר' ישמעאל אומ' שלשה מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, שנ' כי מפני חרבות נדדו, ואין חרבות אלא מלחמות, אחת ביער בערב מפני חרב נטושה, ואחת בים - מפני קשת דרוכה ואחת בכרך גדול,,, שהוא כבד משניהם, שנ' כי מפני כובד מלחמה ומשם בן דוד יצמח ויראה באבדן של אלו ואלו ומשם יבא לארץ ישראל שנ' מי זה בא מאדום.
פרקי דרבי אליעזר, פרק כ״ט.

Abraham 35-41[a]

35 And when Abraham said, “My Lord! Make safe this territory and avert me and my sons from worshipping idols”.

36 My Lord! Indeed, they have caused to stray many from among the people; and whosoever follows me, so indeed is he of me, and whosoever disobeys me, so indeed are You Oft-forgiving, Merciful.

37 Our Lord! Indeed, I have caused to dwell some from among my generations in a valley without cultivation, by Your House of Sanctuary; Our Lord! that they might establish the prayer; so incline the hearts from among the people that they may yearn toward them, and provision them with fruits, that they might give thanks.

38 Our Lord! Indeed, you know that which we conceal and that which we publish, and nought is hidden from God of any thing in the earth nor in the heaven.

39 Praise to God who has granted me in old age Ishmael and Isaac; indeed, my Lord is the Hearer of prayer.

40 My Lord! Make me steadfast in prayer and from my generations; Our Lord! Accept my prayer.

41 Our Lord! Forgive me and my parents and the believers on the day when the reckoning is established.

إبراهيم ٣٥–٤١

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَـذَا الْبَلَدَ آمِناً
وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَن نَّعْبُدَ الأَصْنَامَ ٣٥

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِّنَ النَّاسِ فَمَن تَبِعَنِي
فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٣٦

رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي
زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ الصَّلاَةَ
فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم
مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ٣٧

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى
عَلَى اللّهِ مِن شَيْءٍ فَي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء
٣٨

الْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ
إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاء ٣٩

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاَةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا
وَتَقَبَّلْ دُعَاء ٤٠

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ
الْحِسَابُ ٤١

---

[a] *Quran* 14; Translated by Muhammad Al-Hussaini

Saḥīḥ al-Bukhārī 3113[a]

And narrated to me ᶜAbd Allah bin Muḥammad, narrated to us ᶜAbd al-Razzāq, informed us Maᶜmar on the authority of Ayyūb al-Sakhtiyānī and Kathīr bin Kathīr bin al-Muṭṭalib bin Abū Wadāᶜ Yazīd, one of the two of them from the other, on the authority of Saᶜīd bin Jubayr, said Ibn ᶜAbbās:

"The first of women to use the girdle was the mother of Ishmael. She used to use the girdle in order to conceal her tracks from Sarah. Then Abraham brought her and her son Ishmael while she was suckling him, until they both set upon the House under a tree above Zamzam, at the highest place of the mosque. And in those days there was nobody, and there was not there water. So he set them both there, and placed with them both a pouch in which were dates and a water skin wherein was water; then he set about departing. And Ishmael's mother followed him and said, 'O Abraham! Where do you go while you leave us in this valley in which there is no person nor thing?' And she said it to him repeatedly, but he did not look back to her. She said to him, 'Is it God who has commanded you this?' He said, 'Yes'. She said, 'Then, he will not forsake us'. And she returned, while Abraham departed until he was at the Thanīyya where they could not see him, whereupon he faced the House and invoked these words while he raised his hands, and said, 'My Lord,

صحيح البخاري ٣١١٣

و حدثني عبد الله بن محمد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب السختياني و كثير بن كثير بن المطلب بن أبي وداعة يزيد أحدهما على الآخر عن سعيد بن جبير قال ابن عباس

أول ما اتخذ النساء المنطق من قبل أم إسماعيل اتخذت منطقا لتعفي أثرها على سارة ثم جاء بها إبراهيم وبابنها إسماعيل وهي ترضعه حتى وضعهما عند البيت عند دوحة فوق زمزم في أعلى المسجد وليس بمكة يومئذ أحد وليس بها ماء فوضعهما هنالك ووضع عندهما جرابا فيه تمر وسقاء فيه ماء ثم قفى إبراهيم منطلقا فتبعته أم إسماعيل فقالت يا إبراهيم أين تذهب وتتركنا بهذا الوادي الذي ليس فيه إنس ولا شيء فقالت له ذلك مرارا وجعل لا يلتفت إليها فقالت له أالله الذي أمرك بهذا قال نعم قالت إذن لا يضيعنا ثم رجعت فانطلق إبراهيم حتى إذا كان عند الثنية حيث لا يرونه استقبل بوجهه البيت ثم دعا بهؤلاء الكلمات ورفع يديه فقال رب

[a] Translation by Muhammad Al-Hussaini

Indeed, I have caused to dwell some from among my generations in a valley without cultivation, by Your House of Sanctuary, that they might give thanks'.

And the mother of Ishmael continued suckling Ishmael and drinking from that water until was spent what was in the water skin, and she became thirsty and her son became thirsty. And she began to look at him tossing in suffering, and she left, loathe to look at him. And she found Safā the nearest mountain to her on the land. So she stood upon it, then looked at the valley, whether she could see somebody, but she could not see anybody. So she descended from Safā until she reached the valley, and girded up the corner of her robe then hastened the hastening of a person in distress, until she crossed the valley and came to Marwa. And she stood upon it and looked whether she could see anybody, but she could not see anybody; and she did this seven times. Ibn ʿAbbās said that the Prophet (may God bless him and grant him peace) said, 'And that is [custom of] the hastening of the people between the two of them'. And when she reached Marwa she heard a voice, and she asked herself to be quiet, and then she listened and listened again, and said, 'You have caused me to hear your voice; have you help?' And behold, she saw an angel at the place of Zamzam, and he dug with his heel (or he said, "With his wing") until water appeared. So she began making a basin, using her hand thus,

﴿إني أسكنت من ذريتي بواد غير ذي زرع
عند بيتك المحرم حتى بلغ يشركون﴾

وجعلت أم إسماعيل ترضع إسماعيل وتشرب
من ذلك الماء حتى إذا نفد ما في السقاء
عطشت وعطش ابنها وجعلت تنظر إليه
يتلوى أو قال يتلبط فانطلقت كراهية أن
تنظر إليه فوجدت الصفا أقرب جبل في
الأرض يليها فقامت عليه ثم استقبلت
الوادي تنظر هل ترى أحدا فلم تر أحدا
فهبطت من الصفا حتى إذا بلغت الوادي
رفعت طرف درعها ثم سعت سعي الإنسان
المجهود حتى جاوزت الوادي ثم أتت المروة
فقامت عليها ونظرت هل ترى أحدا فلم تر
أحدا ففعلت ذلك سبع مرات قال ابن عباس
قال النبي صلى الله عليه وسلم فذلك سعي
الناس بينهما فلما أشرفت على المروة سمعت
صوتا فقالت صه تريد نفسها ثم تسمعت
فسمعت أيضا فقالت قد أسمعت إن كان
عندك غواث فإذا هي بالملك عند موضع
زمزم فبحث بعقبه أو قال بجناحه حتى ظهر
الماء فجعلت تحوضه وتقول بيدها هكذا

and she started filling her water skin from the water, while it was overflowing after she had scooped from it. Said Ibn ᶜAbbās that the Prophet, may God bless him and grant him peace, said, 'God blessed the mother of Ishmael; had she left Zamzam (or he said, 'has she not scooped from the water') Zamzam would have been a stream flowing on the earth. And she suckled her boy, and the angel said to her, 'Fear not being forsaken, for verily, here is the House of God which this youngster and his father will build; for indeed, God does not forsake his people''. And the House was raised from the earth like a hillock, and when the torrents came they flowed to its right and its left…

And the youngster grew up and learned Arabic from them [the tribe of Jurhum settled with them] and as he grew caused them to be admire him. And when he had matured, he married a woman from them. And the mother of Ishmael died, and Abraham came after Ishmael's marriage to see what he had left, but he did not find Ishmael. And he asked his wife about him, and she said, 'He has gone seeking our livelihood for us'. Then he asked her about their living and their condition, and she said, 'We are in misery; we are in straits and hardship', and she complained to him. He said, 'When your husband comes, convey my peace upon him and say to him to change the threshold of his door'. And when Ishmael came, it was as though he sensed something and he said, 'Did someone come to you?' She said, 'Yes, an old man came to us, such and such, and asked us about you, and I informed him. And he asked me how we have lived and I informed him in struggle and hardship. And he said,

وجعلت تغرف من الماء في سقائها وهو يفور بعد ما تغرف قال ابن عباس قال النبي صلى الله عليه وسلم يرحم الله أم إسماعيل لو تركت زمزم أو قال لو لم تغرف من الماء لكانت زمزم عينا معينا قال فشربت وأرضعت ولدها فقال لها الملك لا تخافوا الضيعة فإن ها هنا بيت الله يبني هذا الغلام وأبوه وإن الله لا يضيع أهله وكان البيت مرتفعا من الأرض كالرابية تأتيه السيول فتأخذ عن يمينه وشماله...

وشب الغلام وتعلم العربية منهم وأنفسهم وأعجبهم حين شب فلما أدرك زوجوه امرأة منهم وماتت أم إسماعيل فجاء إبراهيم بعدما تزوج إسماعيل يطالع تركته فلم يجد إسماعيل فسأل امرأته عنه فقالت خرج يبتغي لنا ثم سألها عن عيشهم وهيئتهم فقالت نحن بشر نحن في ضيق وشدة فشكت إليه قال فإذا جاء زوجك فاقرئي عليه السلام وقولي له يغير عتبة بابه فلما جاء إسماعيل كأنه آنس شيئا فقال هل جاءكم من أحد قالت نعم جاءنا شيخ كذا وكذا فسألنا عنك فأخبرته وسألني كيف عيشنا فأخبرته أنا في جهد وشدة قال

'So did he advise you of anything?' She said, 'Yes, he ordered me to convey his peace upon you and he says change the threshold of your door'. He said, that is my father and he has ordered me to separate from you. Go back to your people'. And he divorced her and married from them another. And Abraham abided as God willed, then came to them thereafter. And he did not find him, and he entered upon his wife and asked her about him, and she said, 'He has gone out seeking our livelihood for us'. He said, 'How are you?' and asked her about their living and their condition, and she said, 'We are well and prosperous', and she thanked God. And he said, 'What is your food?' She said, 'Meat'. And he said, 'So what is your drink?' She said, 'Water'. He said, 'O God, bless them in meat and water'. The Prophet, may God bless him and grant him peace, said, 'In those days they did not have grain, and if they had it he would have made invocation for them for it. He said, nobody can sustain on these two things alone other than in Makkah, without harming his health'. He said, 'So if your husband comes, so convey my peace upon him and tell him that he keep firm the threshold of his door'. And when Ishmael came, he said, 'Has somebody come to you'. She said, 'Yes, a handsome old man came to us', so she praised him, 'And he asked me about you and I informed him. And he asked me how we have lived and I informed him that we were well'. He said, 'And he advised you of something?' She said, 'Yes, he conveys upon you his peace and orders you to keep firm the threshold of your house'. He said, 'That is my father and you are the threshold, and he ordered me to hold fast to you'.

فهل أوصاك بشيء قالت نعم أمرني أن أقرأ عليك السلام ويقول غير عتبة بابك قال ذاك أبي وقد أمرني أن أفارقك الحقي بأهلك فطلقها وتزوج منهم أخرى فلبث عنهم إبراهيم ما شاء الله ثم أتاهم بعد فلم يجده فدخل على امرأته فسألها عنه فقالت خرج يبتغي لنا قال كيف أنتم وسألها عن عيشهم وهيئتهم فقالت نحن بخير وسعة وأثنت على الله فقال ما طعامكم قالت اللحم قال فما شرابكم قالت الماء قال اللهم بارك لهم في اللحم والماء قال النبي صلى الله عليه وسلم ولم يكن لهم يومئذ حب ولو كان لهم دعا لهم فيه قال فهما لا يخلو عليهما أحد بغير مكة إلا لم يوافقاه قال فإذا جاء زوجك فاقرئي عليه السلام ومريه يثبت عتبة بابه فلما جاء إسماعيل قال هل أتاكم من أحد قالت نعم أتانا شيخ حسن الهيئة وأثنت عليه فسألني عنك فأخبرته فسألني كيف عيشنا فأخبرته أنا بخير قال فأوصاك بشيء قالت نعم هو يقرأ عليك السلام ويأمرك أن تثبت عتبة بابك قال ذاك أبي وأنت العتبة أمرني أن أمسكك ثم لبث عنهم ما شاء الله ثم جاء بعد

Then he abided as God willed, then came to them thereafter while Ishmael was sharpening his arrows under a tree near to Zamzam. And when he saw him, he rose up for him, and did as a father does with a son, and a son with a father. Then he said, 'O Ishmael, indeed God has commanded me a commandment'. He said,'So do what your Lord has commanded you'. He said, 'And will you help me?' He said, 'I will help you'. He said, 'Indeed, God has commanded me to build here a house' and he indicated to the hillock raised above what was around it, and he [Ibn ᶜAbbās] said, 'And there he raised the foundations of the House'. And Ishmael began to bring the stones and Abraham built. And when the structure became high, he brought this stone and placed it for him, and he stood upon it while he was building. And Ishmael was handling the stones while they both were saying:

'Our Lord, accept this from us; indeed you are the Hearing, the Knowing'

He [Ibn ᶜAbbās] said, 'Then both of them continued building while they circled around the House, while they were saying

'Our Lord, accept this from us; indeed you are the Hearing, the Knowing'".

ذلك وإسماعيل يبري نبلا له تحت دوحة قريبا من زمزم فلما رآه قام إليه فصنعا كما يصنع الوالد بالولد والولد بالوالد ثم قال يا إسماعيل إن الله أمرني بأمر قال فاصنع ما أمرك ربك قال وتعينني قال وأعينك قال فإن الله أمرني أن أبني ها هنا بيتا وأشار إلى أكمة مرتفعة على ما حولها قال فعند ذلك رفعا القواعد من البيت فجعل إسماعيل يأتي بالحجارة وإبراهيم يبني حتى إذا ارتفع البناء جاء بهذا الحجر فوضعه له فقام عليه وهو يبني وإسماعيل يناوله الحجارة وهما يقولان

﴿ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم﴾

قال فجعلا يبنيان حتى يدورا حول البيت وهما يقولان

﴿ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم﴾